

O'ZBEK TILIDA SOG'LIQ KONSEPTINING LEKSIK SEMANTIK TADQIQI

Maxmudova Aziza Murod qizi

Urganch RANCH texnologiya universiteti

Lingvistika (ingliz tili) 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20353544>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2026

Accepted: 21st May 2026

Published: 22nd May 2026

KEYWORDS

sog'liq konsepti, leksik-semantik tahlil, o'zbek tili, semantik maydon, konsept, sinonimiya, antonimiya, frazeologizm, lingvokulturologiya, milliy qadriyat.

ABSTRACT

Mazkur maqolada o'zbek tilidagi "sog'liq" konseptining leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida "sog'liq" tushunchasining til tizimidagi o'рни, semantik maydoni, sinonimik va antonimik munosabatlari hamda milliy-madaniy xususiyatlari o'rganildi. Shuningdek, sog'liq konseptining xalq maqollari, frazeologik birliklar va zamonaviy nutqdagi ifodalanish usullari tahlil qilindi.

Kirish. Til xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va dunyoqarashini o'zida aks ettiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Har bir tilda muayyan ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan konseptlar mavjud bo'lib, ular inson tafakkurining asosiy kategoriyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shunday konseptlardan biri "sog'liq" konseptidir.

Sog'liq inson hayotining eng muhim qadriyatlaridan biri bo'lib, u nafaqat biologik holatni, balki insonning ruhiy va ijtimoiy farovonligini ham ifodalaydi. O'zbek xalqining milliy qadriyatlari, urf-odatlar va dunyoqarashida ham sog'liq tushunchasi alohida o'rin egallaydi. Xalq orasida "Sog'liq - tuman boylik", "Tan sihatlik - tuman davlat" kabi maqollarning keng qo'llanishi sog'liqning hayotdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Zamonaviy tilshunoslikda konsept tushunchasi kognitiv va lingvokulturologik yo'nalishlarda keng o'rganilmoqda. "Sog'liq" konsepti ham insonning jismoniy, emotsional va ruhiy holatini ifodalovchi murakkab semantik birlik sifatida tadqiq qilinadi. Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek tilidagi "sog'liq" konseptining leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish, uning semantik maydonini aniqlash hamda milliy-madaniy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi. Konsept tushunchasi tilshunoslikda XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab keng tadqiq etila boshlandi. V. A. Maslova, Yu. S. Stepanov, N. D. Arutyunova kabi olimlar konseptni inson tafakkuri va madaniyatining asosiy elementi sifatida talqin qilganlar. Ularning tadqiqotlarida konsept til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini ifodalovchi birlik sifatida ko'rib chiqiladi. O'zbek tilshunosligida ham konsept masalasi bir qator olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, Sh. Safarov, N. Mahmudov va boshqa tadqiqotchilar kognitiv tilshunoslik hamda lingvokulturologiya yo'nalishlarida muhim ilmiy ishlar olib borganlar. Ularning asarlarida til birliklari orqali milliy tafakkur va madaniyatning ifodalanishi yoritilgan.

Muhokama va natijalar. "Sog'liq" konsepti bilan bog'liq tadqiqotlarda sog'liq tushunchasining xalq maqollari, frazeologik birliklar va kundalik nutqdagi ifodasi muhim o'rin tutadi. Masalan, "Sog'liq bor joyda baraka bor", "Kasalning oldini olgan yaxshi" kabi maqollar

o'zbek xalqining sog'liq haqidagi qarashlarini ifodalaydi. Bundan tashqari, zamonaviy o'zbek tilida "sog'lom turmush tarzi", "ruhiy salomatlik", "to'g'ri ovqatlanish", "psixologik barqarorlik" kabi yangi birikmalar keng qo'llanilmoqda. Bu esa sog'liq konseptining semantik doirasi kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida o'zbek tilidagi "sog'liq" konseptining keng leksik-semantik maydonga ega ekanligi aniqlandi. Ushbu konsept bilan bog'liq birliklarni bir necha semantik guruhlarga ajratish mumkin.

1. Jismoniy holatni ifodalovchi birliklar. Bu guruh inson organizmining sog'lom holatini ifodalovchi so'zlardan iborat: sog'liq, salomatlik, sihat, bardamlik, tetiklik, quvvat. Misollar:

"Sog'liq insonning eng katta boyligidir."

"Toza havo va sport salomatlik uchun foydali."

Mazkur birliklar inson organizmining normal faoliyatini va sog'lom turmush tarzini ifodalaydi.

2. Ruhiy va emotsional holat bilan bog'liq birliklar. Sog'liq konsepti insonning ruhiy barqarorligi bilan ham bog'liq: ruhiy salomatlik, xotirjamlik, ruhiy tetiklik, emotsional barqarorlik. Misollar:

"Ruhiy salomatlik inson hayotida muhim o'rin tutadi."

"Xotirjamlik sog'lom hayotning asosidir."

Bu birliklar sog'liqning psixologik jihatlarini ifodalaydi.

3. Antonimik birliklar. "Sog'liq" konseptiga qarama-qarshi ma'noda quyidagi birliklar qo'llanadi: kasallik, xastalik, dard, zaiflik, nosog'lomlik. Misollar:

"Noto'g'ri ovqatlanish turli kasalliklarga sabab bo'ladi."

"Stress ruhiy xastaliklarni keltirib chiqarishi mumkin."

Mazkur antonimlar sog'liqning buzilishi bilan bog'liq holatlarni ifodalaydi.

4. Frazologik birliklar va maqollar. O'zbek tilida sog'liq konsepti xalq og'zaki ijodida keng aks etgan: "Sog'liq – tuman boylik", "Tan sihatlik – tuman davlat", "Kasalni yashirsang, isitmasi oshkor qiladi". Bu maqollar xalqning sog'liqni eng katta ne'mat sifatida qadrlashini ko'rsatadi.

5. Zamonaviy leksik birliklar. Bugungi kunda sog'liq konsepti bilan bog'liq yangi termin va iboralar faol qo'llanilmoqda: *sog'lom turmush tarzi, fitness, dieta, psixologik salomatlik, wellness*. Bu birliklar zamonaviy hayot tarzining tilga ta'sirini ko'rsatadi.

Tahlillar asosida "sog'liq" konsepti o'zbek tilida murakkab va ko'p qirrali semantik tuzilishga ega ekanligi aniqlandi. Avvalo, ushbu konsept keng semantik maydonni qamrab olishi bilan xarakterlanadi. "Sog'liq" tushunchasi faqat inson organizmining jismoniy holatini emas, balki ruhiy barqarorlik, ichki xotirjamlik va ma'naviy osoyishtalik kabi ma'nolarni ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan u o'zbek xalqining dunyoqarashi va hayot falsafasida muhim o'rin egallaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilidagi "sog'liq" konsepti murakkab va ko'p qirrali semantik tuzilishga ega. Ushbu konsept insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy holatini o'zida mujassamlashtiradi. Tadqiqot natijalari sog'liq tushunchasi o'zbek xalqining milliy tafakkuri va madaniyatida muhim o'rin egallashini ko'rsatdi. Shuningdek, zamonaviy til taraqqiyoti natijasida sog'liq konsepti bilan bog'liq yangi terminlar va iboralar yuzaga kelmoqda. Bu esa tilning ijtimoiy ehtiyojlar asosida rivojlanib borishini tasdiqlaydi. Kelgusida mazkur konseptni boshqa tillar bilan qiyosiy o'rganish muhim ilmiy natijalarga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maslova V. A. Kognitiv lingvistika. – Moskva: Akademiya, 2004.
2. Stepanov Yu. S. Konstantlar: Rus madaniyati lug'ati. – Moskva, 2001.
3. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. – Toshkent, 2006.
4. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013.
5. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent, 2002.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2020.
7. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. – Toshkent, 1992.
8. Crystal D. Til va tilshunoslik ensiklopediyasi. – Cambridge University Press, 2003.

9. Lakoff G., Johnson M. Metaforalar orqali tafakkur. – Chicago University Press, 1980.
10. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti materiallari. – Geneva, 1948.

INNOVATIVE
ACADEMY